

VÁROSI VEZETŐ RÉTEGEK ÉS KÖZIGAZGATÁS A KÉSŐ RÓMAI KODIFIKÁCIÓBAN

I. FORRÁSOK

VÁROSI VEZETŐ RÉTEGEK ÉS KÖZIGAZGATÁS
A KÉSŐ RÓMAI KODIFIKÁCIÓBAN
I.

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Római Állam- és Tartományigazgatás Kutatóműhely
kiadványai
2.

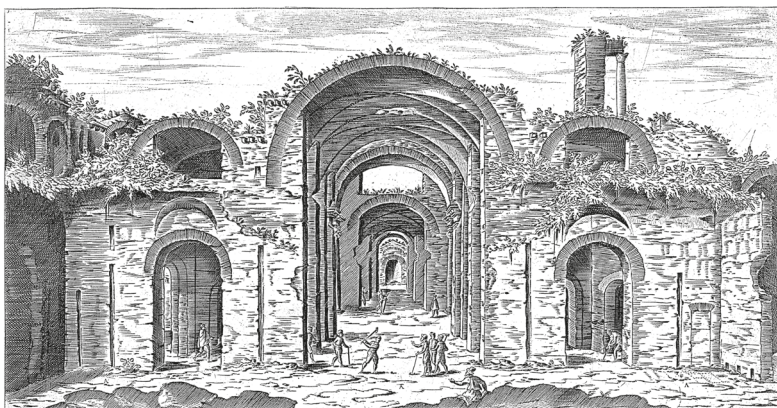
Sorozatszerkesztő
Szabó Ádám

A sorozatban eddig megjelent:

MAURIKIOSZ (ford. Kákóczki Balázs, Kató Péter):
Sztratégikon. Hadvezérek kézikönyve (2023)

VÁROSI VEZETŐ RÉTEGEK ÉS KÖZIGAZGATÁS A KÉSŐ RÓMAI KODIFIKÁCIÓBAN

I. FORRÁSOK

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2023

Fordította, a jegyzeteket és az utószót írta
Illés Imre Áron
(A szerző a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj
támogatásában részesült.)

Szakmai lektorok
Kelemen Miklós, Könczöl Miklós,
Szabó Ádám és Székely Melinda

Szerkesztette
Szabó Ádám

A borítón szereplő illusztráció:
a *Tabula Peutingeriana* részlete
Róma városával és környékével

A belső címdalon szereplő illusztráció:
Diocletianus fürdői Rómában
(Étienne Dupérac metszete, 1575)

Kiadja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Kilián Zsolt
Olvasószerkesztő: Csinta Áron
Tördelőszerkesztő: Kilián Zsolt
Korrektor: Fülöp Éva

ISBN 978-963-653-039-6

Hungarian translation © Illés Imre Áron, 2023
© A kiadó, 2023

Minden jog védve.

TARTALOM

<i>Rövidítésjegyzék</i>	7
CODEX THEodosIANUS	9
CODEX IUSTINIANUS	121
DIGESTA IUSTINIANI	229
<i>Utószó</i>	331
<i>Felhasznált irodalom</i>	337
MELLÉKLETEK	343
<i>A római uralkodók listája</i>	345
<i>A Digesta-szemelvényekben idézett jogtudósok és művek</i>	347
<i>Glosszárrium</i>	357

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

AE	L'Année Épigraphique
c.	constitutio*
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum
Cod.	Codex Iustinianus
CTh.	Codex Theodosianus
Dig.	Digesta Iustiniani
FIRA	Fontes iuris Romani anteiustiniani
Gell.	Gellius: Noctes Atticae
Inst.	Institutiones Iustiniani
Irn.	lex Irnitana
Liv.	Livius: Ab urbe condita
Mal.	lex Malacitana
Nov.	Novellae Iustiniani
Nov. Theod.	Novellae Theodosiani
OCD	The Oxford Classical Dictionary
Plin. Ep.	Plinius minor: Epistulae
pr.	principium**
RE	Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft
Suet.	Suetonius
SHA	Scriptores Historiae Augustae
TH	Tabula Heracleensis
Troes.	lex Troesmenisum
Urs.	lex Ursonensis

* Uralkodói rendelkezés, törvény.

** A több szakaszból álló *fragmentumok* „nulladik”, bevezető szakaszának jelölése.

**CODEX
THEODOSIANUS**

12.1.1.¹ Imperator Constantinus Augustus
Euagriusnak²

Egy helytartó (*iudex*) se próbáljon mentességet (*vacatio*) adni egy *curialis*-nak a polgári közfeladatok (*civile munus*) alól, vagy mentsen fel (*liberare*) valakit önhatalmúlag a *curiából*! Ha ugyanis egy ilyesfajta ember (ti. *curialis*) valamilyen szerencsétlenség folytán annyira rossz (anyagi) helyzetbe kerül, hogy enyhíteni (*sublevare*) kell a terhein, akkor az ügyét a mi tudomásunkra kell hozni, hogy neki a polgári közfeladatok (*civile munus*) alól meghatározott időre³ biztosítsunk mentességet (*vacatio*).

*Kifüggesztetett*⁴ *Constantinus Augustus* harmadik és *Licinius* harmadik *consulsága idején* (313)⁵ március 15-én.

Magyarázat:⁶ Egy helytartó (*iudex*) se biztosítson meg nem érdemelt mentességet (*vacatio*) egy *curialis*-nak, és ne is akarja őt mentesíteni (*liberare*) a kötelessége (*officium*) alól! Ha azonban egy *curialis*-nak olyan csekély és kimerült a vagyona, hogy nem lehet rábízni a közterheket (*publicum*

¹ = *Cod.* 10.32.14, kicsit rövidebben és „magyarázat” nélkül.

² Egyes kéziratokban szerepel a *PPO* (= *praefectus praetorio*) rövidítés is.

³ Ti. ha időközben rendeződik az anyagi helyzete, akkor már nincs alapja a mentességnek, vö. *Dig.* 50.4.4.1.

⁴ Bevett gyakorlat volt a római birodalomban, hogy a törvényeket, határozatokat vagy akár a katonai diplomák mintapéldányait egy középület falára függesztették ki, jellemzően bronztáblára vésvé vagy a tisztviselők határozatait fehérre festett fatáblákra írva. Lásd pl. „[...] lemásoltatta és hitelesítette azon bronztábla alapján, amely a Caesareum Magnumban van kifüggesztve a második lépcsőn felmenve a jobb oldali oszlopsarnok alatt a márvány Venus temploma mellett a falon, amelyen írva van az, ami az alábbiakban olvasható [...]” (Domitianus *edictuma* a *veteranusok* kiváltságairól, *FIRA I*², nr. 76, ford. Rihmer Z.).

⁵ A keltezéssel kapcsolatos problémákat részletesen lásd a második kötetben, a fordítás során a hagyományozott szövegnek megfelelő keltezéseket adom meg.

⁶ A *Codex Theodosianus* szövegéhez olykor későbbi, a *constitutiót* kibocsátó uralkodótól és a *Codex* összeállítótól is független magyarázatokat fűztek. Ezeket – a kiadók és a fordítók gyakorlatának megfelelően – a jelen fordítás is tartalmazza.

onus), akkor elrendelte (ti. a *constitutio* vagy a császár), hogy azt a császár (*princeps*) tudomására kell hozni.

12.1.2. Ugyanezen Augustus Crispinusnak⁷

Mivel bizonytalan voltál, hogy a két hónapos időtartamot a napok száma alapján vagy a hónap első napjai alapján kell számítani,⁸ (tudd meg, hogy) a közjog előírását kell szem előtt tartani, amely egyértelműen elrendeli, hogy mit kell a napok különböző számítása alapján számítani.

Kelt Constantinus Augustus negyedik és Licinius negyedik consulsága idején (315) október 1-jén.

12.1.3.⁹ Ugyanezen Augustus Mecilius¹⁰ Hilarianusnak, Lucania és a Bruttium helytartójának (*corrector*)

Azt akarjuk, hogy az összes *decurio* tartózkodjon a jegyzői (*tabellio*) feladatoktól (*officium*). Azok közül, akiket a *decuriōi* tisztre (*decurionatus*) hívtak,

⁷ Ugyanígy Crispinusnak szól a *CTh.* 11.30.10 = *Cod.* 7.63.1 (két hónapos határidő a fellebbezéshez: ha távollétében jelölték, akkor attól számítva, hogy értesült róla; ha jelenlétében, akkor a jelöléstől kezdve), de ez 320-as keltezésű. Valamint a *CTh.* 11.30.19-ben is általában két hónapos fellebbezési határidő szerepel, így a fenti rendelkezés is a fellebbezésekről szólhat.

⁸ A probléma lényege az, hogy két hónapot vagy kb. 60 napot kell-e számítani, illetve előbbi esetben számít-e a megkezdett hónap, vagy sem. Azaz ha valaki január 15-én fellebbezett, akkor a határidő a különböző számítási módokon lehet március 1. (két hónapot, és nem a napokat számítva, inkluzív számítással), április 1. (két hónapot, és nem a napokat számítva, exkluzív számítással) vagy március 15. (a 60 napot számítva).

⁹ = *Cod.* 10.32.15, ahol csak az első mondat szerepel.

¹⁰ Hasonló témájú a *CTh.* 9.19.1 = *Cod.* 9.22.21 is (amennyiben egy *decurio* valaki más végrendeletét vagy hivatalos iratokat ír, ha hamisítással vádolják, akkor *decuriōi* tisztének felfüggesztésével akár kínvallatásnak is alá lehet vetni, s ha bűnösnek

senki sem mentesülhet (*excusare*) azon az alapon, hogy jegyző (*tabellio*), mivel őket, amennyiben alkalmasak (*idoneus*) erre, a *decuri*ói tisztre (*decurionatus*) kell hívni. Az a törvény (*lex*)¹¹ ugyanis, amely a *decuri*ókat akarja távol tartani a jegyzői (*tabellio*) feladatoktól (*officium*), nem akadályozza meg, hogy a jegyzőket (*tabellio*) a *decuri*ói tisztre (*decurionatus*) hívják.¹²

Kelt Sabinus és Rufinus consulsága idején (316) január 30-án.

12.1.4. Ugyanezen Augustus
Octavianusnak, a hispaniai
tartományok (*provincia*) comesének

Azok, akik meg nem érdemelt tisztség (*honor*) jelvényeit (*insigne*) akarták bitorolni, a legelőkelőbbek (*primates*)¹³ és a polgárok (*municeps*) tanácskozásán (*consilium*) részt vehetnek ugyan, de állva, miközben ülve maradnak azok, akik minden tisztséget (*honor*) méltán és joggal érdemeltek ki. Ezért magasztosságod (*sublimitas*) gondoskodjon róla, hogy senki se élvezze a tanácskozás vezetőjének (*praesidatus*) előjogát (*praerogativa*),¹⁴ csak az, aki hazájában (*patria*) a (tisztségek) összes fokozatát (*gradus*) rendben végigjárta. Azok pedig, akik idő előtt szerezték meg a vezetői pozíciót (*praesidatus*), csak a polgári tisztségek (*honor*) betöltése után rendelkezzenek a meghatározott megtiszteltetésekkel (*honestamentum*).

Kifüggesztetett Gallicanus és Bassus consulsága idején (317) január 19-én.

bizonyul, akkor a *decuri*ói terheket el kell vállalnia, de egyébként nem számít *decuri*ónak), amelyet ugyanezen Meciliusnak címeztek.

¹¹ Nem maradt ránk.

¹² Azaz egy *decurio* nem lehet *tabellio*, de egy *tabellio* *decuri*óvá válhatott. A *tabularius*okhoz lásd *Cod.* 10.71.

¹³ Vö. *principales*.

¹⁴ A *primates/principales* kivételezett helyzetéhez lásd pl. *CTb.* 12.1.75.

12.1.5. Ugyanezen Augustus a bithyniaiaknak

Szükséges, hogy a számukra biztosított méltóságot (*dignitas*) élvezzék azok, akik a palotában (*palatium*) szolgáltak (*militare*); akikre a tartományokat (*provincia*) bíztuk; akik a császári igazgatásban (*administratio*) szerzett érdemeik révén *perfectissimusi* vagy *egregiusi* címet (*honor*) nyertek; nemkülönben azok is, akik *decuri*óvá vagy városi előljáróvá (*principalis*) kinevezve hazájuk (*patria*) összes közfeladatát (*munus*) ellátták. Ha pedig egy *decurio* vásárolt protekcióval (*suffragium comparatum*) érdemelte ki a *perfectissimusi*, a kétszázás (*ducenta*), a százás (*centena*) vagy az *egregiusi* méltóságot, mivel meg akart szabadulni saját *curiá*jától, őt a kinevező iratok (*codicillus*) visszavonása után vissza kell állítani eredeti helyzetébe, hogy miután alaposan kivizsgálták az összes tisztségét (*honor*) és polgári közfeladatait (*munus civile*), csak a városi törvénynek (*lex municipalis*) megfelelő előjogokkal (*praerogativa*) rendelkezzen. Akit származási helye (*origo*), *incola* státusza vagy birtokosi helyzete miatt hívnak a *curiá*ba, azt a protekcióval (*suffragium*) megszerzett *perfectissimusi* méltóság (*dignitas*) nem védi meg, s őt, miután megfosztották e méltóságától (*honor*), a *curiá*nak kell átadni.

Kelt Gallicanus és Bassus consulsága idején (317) július 21-én.

12.1.6.¹⁵ Ugyanezen Augustus Patroclusnak

Bár méltatlannak tűnik, hogy akár azok is, akik semmilyen méltósággal (*dignitas*) sem rendelkeznek, a rabszolgalányokkal való méltatlan (*sordidus*) házasságig (*conubium*)¹⁶ alacsonyodjanak le, ezt azonban a törvények (*lex*)

¹⁵ *Cod.* 5.5.3, jóval rövidebben.

¹⁶ Pongyola nyelvhasználat, jogilag ez nem lehetne *conubium* (törvényes házasság), legfeljebb *contubernium* (ágyasság), bár a *sordidus* jelző mutatja, hogy valami nincs rendben, és a következők is jelzik, hogy nem érvényes ez a „házasság”.

nem tiltják; de a rabszolgákkal¹⁷ nem lehet házasságot (*conubium*) kötni, és az ilyen ágyasságból (*contubernium*) rabszolgák születnek. Elrendeljük tehát, hogy a *decuri*ók vágyukat követve ne meneküljenek a leghatalmasabb családok oltalmába. Megparancsoljuk tehát, hogy ha egy *decurio* titokban, az *actorok* és a *procuratorok* tudtán kívül más rabszolganőjével egyesül,¹⁸ akkor helytartói (*iudex*) ítélet alapján a nőt bányamunkára kell ítélni, a *decuri*ót pedig jogvesztő száműzetéssel egy szigetre kell küldeni (*deportare*); ingóságait és városi rabszolgáit (*mancipium*) el kell kobozni, birtokait (*praedium*) és falusi rabszolgáit pedig annak a városnak (*civitas*) kell átengedni, amelynek *curialisa* volt, amennyiben az atyai hatalom (*patria potestas*) alól már felszabadult, és nincsenek gyermekei, szülei vagy egyéb rokonai, akiknek a törvények alapján az ő helyébe kellene lépniük.¹⁹ Ha pedig annak a helynek az *actorai* vagy *procuratorai*, ahol ez a gaztett történt, tudtak erről, vagy miután kiderül a gaztett, nem akarták jelenteni, akkor őket is bányamunkára kell ítélni. Ha pedig a rabszolga tulajdonosa megengedte ezt, vagy miután megtudta, titkolta, akkor amennyiben a dolog a földeken történt, a birtokot a rabszolgákkal, az állatokkal és a többi egyébbel, ami a föld megműveléséhez kell, a kincstár (*fiscus*) számára el kell kobozni. Amennyiben a városban (*civitas*) történt a dolog, elrendeljük, hogy minden tulajdonának a felét el kell kobozni, megnövelve így a büntetést, mivel a bűn saját házának falai között történt, és miután kiderült a dolog, nem akarta nyilvánosságra hozni. Ha tehát a törvény (*lex*) kibocsátásának a napján kiderül, hogy valaki elidegenítette saját vagyonát (*patrimonium*), és egy rabszolganő tulajdonosának adta, a tanács (*ordo*) szorgalmasan folytathasson vizsgálatot, hogy a város közössége

¹⁷ Kérdéses, hogy valóban rabszolgányokról van-e szó, vagy inkább *colónákról*, akiket *de facto* rabszolgának tekint a szöveg, bár jogilag nem azok.

¹⁸ Ti. törvényes házasságot nem köthetnek. A kapcsolat lényege, hogy más védelmét kereste, ezért „vette el” egy befolyásos család rangon aluli rabszolganőjét. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy itt és az előzőekben csak egyszerű szexuális kapcsolatról van szó „házasság” nélkül.

¹⁹ Ti. az ő vagyonával; fontos rendezőelv, hogy a *curialisi* vagyonnak olyan személy tulajdonában kell maradnia, aki a *curiához* tartozik.

számára (*res publica civitatis*) pénzben kárpótolják azt, ami a fentnevezett vagyonából (*facultas*) elveszett.

Kelt Aquileiában Constantinus Augustus ötödik és Licinius Caesar consulsága idején (319) július 1-jén.

12.1.7. Ugyanezen Augustus az *edictum*hoz²⁰

Elrendeljük, hogy a *decuriók* 18 éves fiainak Karthágó tartományban el kell látniuk a polgári közfeladatokat (*munus civicum*). Nem lehet ugyanis elvárni, hogy elengedjék őket a családból, és felmentsék őket a (családi) áldozatok alól, mivel az apák akarata nem lehet a városok (*civitas*) érdekeinek a kárára.

Kifüggesztetett Constantinus Augustus hatodik és Constantius Caesar consulsága idején (320) február 21-én.

12.1.8.²¹ Ugyanezen Augustus Florentiusnak

A *decuriók*at a tisztségekre (*magistratus*) vagy az *annona* behajtására legalább három hónappal²² korábban kell jelölni (*nominare*), hogy gond nélkül választani lehessen valakit a felmentendők helyére, ha a panaszuk²³ jogosnak bizonyulna.

Kelt Constantinopolisban Severus és Rufinus consulsága idején (323) április 13-án.

²⁰ Közelebbről nem ismert rendelkezés.

²¹ = *Cod.* 1.56.1.

²² A három hónap azért fontos, mert a fellebbezési idő általában két hónapos, vö. *CTh.* 12.1.2 és a hozzá írt jegyzeteket.

²³ Ugyanezen rendelkezés *CTh.* 11.30.12-ben szereplő részében ezekben az esetekben nem lehet fellebbezésről (*appellatio*) beszélni, csak panaszról (*querimonia*). Ugyanitt Florentinus szerepel.

12.1.9.²⁴ Ugyanezen Augustus
Hilariusnak, Africa helytartójának (*proconsul*)

Ha egy *decuri*ónak a saját vagy városi közössége (*res publica*) ügyében az udvarunkba (*comitatus*) kell jönnie, akkor ő addig nem indulhat el, amíg utazási engedélyt nem kap, miután kérvényt adott be a helytartóhoz (*iudex*). Ha pedig valaki merészségében figyelmen kívül hagyja ezt a parancsot, annak jogvesztő száműzetés (*deportatio*) lesz a sorsa.²⁵

Kifüggesztetett Karthágóban Crispus harmadik és Constantinus harmadik consulsága idején (324) július 9-én.

12.1.10. Ugyanezen Augustus
Maximusnak

Mivel különböző embereknek megengedtük, hogy a *legi*ókhoz vagy a *cohors*okhoz csatlakozzanak, vagy visszatérjenek a szolgálatba (*militia*), bárkiről, aki ilyen jótéteményt (*beneficium*) kér, vizsgálatot kell tartani, vajon *decuri*óktól származik-e, vagy hogy korábban a *curi*ába jelölték-e (*nominatus*). Ha pedig valami ilyen eset bebizonyosodna, akkor az érintettet adják vissza a *curi*ájának és a városának (*civitas*)! Ezt az eljárást kell alkalmazni mindazokkal kapcsolatban is, akik már korábbi jóváhagyás alapján hivatali szolgálatot látnak el, vagy akiket a szolgálatba visszahelyezve (*militia*) a (szolgálati) eskü (*sacramentum*) véd, vagy akiket ezután fognak protekció (*suffragium*) révén jóváhagyni.²⁶

Kifüggesztetett Antiochiában Paulinus és Iulianus consulsága idején (325) július 11-én.

²⁴ = *Cod.* 10.32.16 minimális változtatással.

²⁵ A rendelkezés célja az lehet, hogy ne éljenek vissza a követeknek járó mentességekkel, vö. *Cod.* 10.41.2; 10.65.3 és *Dig.* 70.7.9.

²⁶ Ti. mint mentességgel járó szolgálat ellátóját.

12.1.11. Ugyanezen Augustus Constantius *praefectus praetorió*nak

Mivel egyesek a *curiák* elhagyásával a szolgálat (*militia*) védelmébe menekülnek, elrendeljük, hogy mindenki, aki még nincs alárendelve a *primipilus*nak, a szolgálatból (*militia*) felmentve térjen vissza ugyanabba a *curiába*, (amelyet elhagyott).²⁷ Csak azok maradhatnak meg a szolgálatban (*militia*), akik beosztásuknak és rendjüknek megfelelően az élelmezésért (*pastus*) felelnek.

Kelt Paulinus és Iulianus consulságának idején (325) október 7-én.

12.1.12.²⁸ Ugyanezen Augustus
Maximusnak, a Kelet *vicarius*ának

Bárki, akinek akár kisebb, akár nagyobb városban (*civitas*) van a származási helye (*origo*), ha e származási hely²⁹ elkerülése végett egy másik városba költözött betelepült lakosként (*incolatus*), és ezzel kapcsolatban megkísérelte akár könyörgéssel,³⁰ akár csalással, hogy saját városa (*civitas*) származási helyből fakadó jogait kijátssza, az viselje mindkét város (*civitas*) *decuriói* terheit (*onus*), az egyikben saját döntése miatt, a másikban pedig származási helye (*origo*) miatt!

Kifüggesztetett Paulinus és Iulianus consulsága idején (325) december 25-én.

Magyarázat: Ha egy *curialis* abból a városból (*civitas*), ahol született,³¹ egy másik városba akar költözni, kötelező *curialis* státuszát semmiképpen se tudja elkerülni, akkor sem, ha ezt könyörgéssel próbálta kieszközölni, és semmilyen

²⁷ Nem mehet át más *curiába* sem.

²⁸ = *Cod.* 10.39.5.

²⁹ Ti. az ezzel összefüggő feladatok, köteleességek.

³⁰ Ti. a császárhoz intézett kérvénnyel stb.

³¹ Pontatlan fogalmazás, a *curiához* tartozás esetében nem a születési, hanem a származási hely (*origo*) számított, amelyet az apa származási helye határozott meg. Pl. ha valaki ott született, ahol apjának csak lakóhelye (*domicilium*) volt, akkor is annak a városnak a *curiájához* tartozott, ahova apja – és így saját – származási helye

más érveléssel sem kerülheti el saját városa (*civitas*) iránti kötelezettségeit (*necessitas*) és szolgálatait (*servitium*) pusztán azért, mert lakóhelyét (*habitatio*) meg akarta változtatni. Ha valaki mégis így tesz, és másik városba (*civitas*) költözik, az a parancs, hogy mindkét városban (*civitas*) szolgáljon: az egyikben a születési helyzeténél fogva, a másikban pedig mivel ott akart lakni.

12.1.13.³² Ugyanezen Augustus Euagrius *praefectus praetorió*nak

Értesültünk róla, hogy a *curiákat* elhagyják azok, akik – bár származási helyük (*origo*) révén oda kell tartozniuk – mégis kérvényezik, hogy szolgálatba (*militia*) léphessenek, és a *legiókba* vagy különböző hivatalokba (*officium*) mennek. Ezért elrendeljük, hogy minden *curia* ügyeljen arra, hogy akiket rajtakapnak, hogy 20 szolgálati évnél (*stipendium*)³³ rövidebb ideje vannak hivatalban (*officium*) – akár származási helyükről (*origo*) elmenekülve, akár jelölésük (*nominatio*) megvetésével³⁴ a szolgálatba (*militia*) lépve –, azokat hurcolják vissza a *curiába*. És tudják meg, hogy egyébként is úgy kell eljárni, hogy aki a *curiát* hátrahagyva szolgált (*militare*), azt visszahívják a *curiába*, nemcsak akkor, ha származási helye odaköti (*originalis*), hanem akkor is, ha a közfeladatok (*munus*) ellátásához megfelelő vagyonnal (*substantia*) rendelkezve menekült a szolgálatba (*militia*), vagy ha a mi jótéteményünk (*beneficium*) által lett felmentve (*liberare*)!

Kelt Constantinus Augustus hetedik és Constantius Caesar consulsága idején (326) május 17-én.

(*origo*) kötötte. Bár különösen a növekvő terhek miatt a születési és a származási hely valószínűleg az esetek döntő többségében egybeesett.

³² = *Cod.* 10.32.17 jóval rövidebben.

³³ Egyes vélemények szerint a *stipendium*okat hiba lenne teljes évnak tekinteni, ilyen kontextusban azonban indokoltnak tűnik egy *stipendium*ot egy évvel megfeleltetni, lásd pl. *CTb.* 12.1.38, ahol az 5 *stipendium*ra *tot annosként* utal vissza, vagy *CTb.* 12.1.95, ahol 15 *stipendium* 3 *lustrum*nak felel meg, ráadásul aránytalan különbség állna fenn az évek és a *stipendium*ok száma alapján.

³⁴ Ti. közfeladattal járó *curialis* vagy *magistratusi* posztra történő jelölés.

12.1.14. Ugyanezen Augustus a *praefectus praetorió*knak

Kegyelmességünk (*clementia*) már egy korábban kihirdetett törvénnyel (*lex*)³⁵ elrendelte, hogy a *comes*eknek, a helytartóknak (*praeses*) és a császári magánvagyon (*privata, ti. res*) *rationalis*ainak és előjáróinak (*magister*) a gyermekei, ha *curialis* származásúak (*origo*), akkor a városi tanácsokhoz (*ordo*) tartoznak. Most elrendeljük, hogy akiket kegyelmességünk ítélete alkalmasnak talált, azok, miután összes közfeladatukat (*munus*) ellátták, és tisztségeket (*honor*) viseltek, tisztességes előléptetést kapjanak, azokat azonban, akiket nem ismer el az uralkodói tekintély, [...] *praefectura* ítéletére bíztuk, hogy azokat, akik láthatóan *curialis*októl származnak, és az uralkodó ítélete alapján egyáltalán nem alkalmasak, a saját tanácsukba (*ordo*) helyezték vissza, azokat azonban, akiket a mi ítéletünkkel léptettünk elő, hagyják érintetlenül, de az ő örököseiket engedjük át a *curiá*iknak. Ha pedig egy *decurio* anyagilag tönkremegy, és a *curiá*ból menekülve szabálytalan előmenetellel (*ambitus*) a város (*urbs*)³⁶ igen híres *senatus*ába került, ne engedjék be e testületbe!

Kelt Constantinus Augustus hetedik és Constantius Caesar consulsága idején (326) november 24-én.

12.1.15. Ugyanezen Augustus Annius Tiberianus *comes*nek

Tudatjuk a tartományok összes helytartójával (*rector*), hogy kegyelmességünk (*clementia*) úgy rendelkezett, hogy a *veteranus*ok fiait³⁷ a *curialis* közfeladatok (*munia*) terhelik.³⁸ Úgy, hogy azok is, akik a *perfectissimusi*

³⁵ Nem maradt fenn.

³⁶ Ti. Róma.

³⁷ Maguk a *veteranus*ok általában mentességet élveznek, lásd *Cod.* 10.44.1; 10.55–56 és *Dig.* 50.5.7.

³⁸ A *CTh.* 12.1.18; 12.1.35; 12.1.89 stb. alapján a szolgálatot vállalók gyermekei vagy követik apjuk szolgálatát, vagy *curialis*ok lesznek.

címmel (*honor*) ékeskednek, a *curia*ba kényszerítve lássák el a szükséges kötelezettségeiket (*officium*)!

Kifüggesztett Constantius és Maximus consulsága idején (327) április 21-én.

12.1.16.³⁹ Ugyanezen Augustus

Ha a tisztségre (*magistratus*) jelöltek (*nominatus*) elmenekülnek, keressék meg őket, és ha kitartóan rejtőzködve maradnak, akkor javaikat adják át azoknak, akiket akkor helyettük a *duumviri* közfeladatok⁴⁰ (*munus*) ellátására hívtak! Ha azonban később mégis előkerülnének, akkor két teljes évnyi⁴¹ *duumviri* terhet (*onus*) kell magukra vállalniuk.

12.1.16.1. Mindenkivel szemben hasonlóan kell eljárni, aki megpróbálja elkerülni a közösségi közfeladatok ellátását (*obsequium publicorum munerum*).

Kelt Serdicában Constantinus Augustus nyolcadik és Constantius negyedik consulsága idején (329) szeptember 29-én.

12.1.17.⁴² Ugyanezen Augustus Lucretius Paternusnak

Mivel érvénytelenek azok a császári leiratok (*rescriptum*), amelyek egyeseknek mentességet (*vacatio*) biztosítanak a polgári közfeladatok (*munus civile*) alól, mindenki köteles ellátni a polgári feladatokat (*civilis necessitas*), úgy, hogy érvénytelen a polgárok (*civis*) vagy a *curia* egyetértésével egyes

³⁹ = *Cod.* 10.32.18.

⁴⁰ A *Codex Theodosianus* és a *Codex Iustinianus* összeállításának idejére a *duumvirek* jelentősége csökkent, sőt, többnyire el is tűntek, így itt *duumvir* alatt általános városi tisztviselőt kell értenünk.

⁴¹ A tisztségek hivatali ideje általában egy év volt, így a két év büntetésnek számít.

⁴² = *Cod.* 10.32.19.

személyeknek biztosított mentesség (*immunitas*) is, ezért mindenkinek a közfeladatot (*munus*) ellátók közé kell tartoznia.⁴³

Kelt Heracleában Constantinus Augustus nyolcadik és Constantius negyedik consulsága idején (329) október 25-én.

12.1.18. Ugyanezen Augustus a *vir clarissimus praefectus praetorióknak*

*Egyebek után: A decuriók ne vágyakozzanak a senatusba,⁴⁴ de azok, akik ugyanezt a méltóságot (*dignitas*) már elnyerték, maradjanak!*

12.1.18.1. Azt akarjuk, hogy az előző rendelkezésnek⁴⁵ megfelelően a szolgálatot ellátók (*militaris*) fiai vagy atyjuk szolgálatát (*militia*) kövessék, vagy ha nem akarnak szolgálni (*militare*), és betöltötték a 35. évüket,⁴⁶ adják át őket a *curiáknak*.

Kelt Constantinus Augustus nyolcadik és Constantius negyedik consulsága idején (329) november 25-én.

12.1.19. Ugyanezen Augustus Euagriusnak

Mivel különböző városok (*civitas*) egyes *curialisai* mértéktelenül a *curia* közösségébe hívtak olyan ifjakat is, akiknek közösségi oltalom (*publica tutela*) jár – olyannyira, hogy bebizonyosodott, hogy egyesek hét- vagy nyolcéveseket jelöltek (*nominare*) –, elrendeljük, hogy senkit se hívjanak a *curiába* jelölésekkel (*nominatio*), és ne is kényszerítsék arra, hogy ilyen

⁴³ Azaz helyi szinten nem lehet mentességet biztosítani.

⁴⁴ Bár a városi tanácsot is olykor *senatusnak* nevezik a forrásaink, itt a birodalmi *senatus*-ról van szó, amely mentességet biztosítana a *decuriói* terhek alól.

⁴⁵ Vö. *CTh.* 12.1.15; 7.22.1–2 ugyanilyen értelemben.

⁴⁶ Egyes vélemények szerint inkább 25.

feladatokat (*functio*) ellásson, csak ha már belépett a 18. életévébe. Azt akarjuk tehát, hogy a jövőben ezeket kíméljék, és a *curialis* kötelezettségek alól legyenek felmentve azok, akiket e meghatározott életkoruk előtt jelöltek (*nominare*). Mihelyt azonban megkezdték a 18. életévüket, át lehet adni őket a városi feladatoknak (*municipale obsequium*), ha a kibocsátott törvény alapján⁴⁷ nem jelentkezhetnek a szolgálatba (*militia*), vagy tartózkodnak ettől.

Kelt Bassus és Ablavius consulsága idején (331) augusztus 8-án.

Magyarázat: A 18 évnél fiatalabbakat nem jelölheti senki *curialis*nak, és ne is alkalmazzák őket a (város) szolgálatára: mivel ennek a törvénynek (*lex*) az a hatása, hogy mindenkit csak a 18. életévétől kezdve lehet a közönség szükségleteire alkalmazni, ha szükséges. Akit pedig korábban ezen életkornál fiatalabb korban jelöltek (*nominare*), azt mentsék fel (*absolvare*)!

12.1.20. Ugyanezen Augustus Euagrius *praefectus praetorió*nak

Egy *decurio* se lehessen a városok (*civitas*) *procurator*a vagy *curator*a, kivéve akkor, ha már a hazája (*patria*) összes közfeladatának (*munus*) kivétel nélkül eleget tett, (és) akár életkorával, akár érdemeivel (kiérdemelte)! Aki pedig vezető pozícióra (*administrare*) vágyva protekcióval (*suffragium*) ezt mégis elnyeri, azt nemcsak hogy a vágyott hivatalból (*officium*) kell eltávolítani, hanem tüstént el kell venni tőle a hivatalos levelet (*epistula*) vagy folyamodványt (*codicillus*),⁴⁸ és őt az udvarba (*comitatus*) kell küldeni.

Kelt Bassus és Ablavius consulsága idején (331) augusztus 12-én.

Magyarázat: Ez a törvény (*lex*) előírja, egy *curialis*, aki nem látta el sorban a *curia* összes feladatát (*officium*), ne szerezhesse meg a *curator* vagy a *defensor* hivatalát (*officium*), kivéve, ha korábban, ahogy már mondtuk, az összes közfeladatnak (*munus*), amellyel hazája (*patria*) tanácsának (*ordo*) tartozik, eleget tett. Ha azonban az előbb mondottak közül valaki

⁴⁷ Vö. *CTh.* 12.1.15; 12.1.18; 7.22.1–2.

⁴⁸ Ti. a kinevezési iratait.

ezen előírás ellenére protekcióval (*suffragium*) vagy egy tisztség (*honor*) megszerzésével akarja magát megvédeni,⁴⁹ egyrészt veszítse el, amit megszerzett, másrészt vezessék oda, ahol az állam urai⁵⁰ vannak!

12.1.21. Ugyanezen Augustus Felix *praefectus praetorió*nak

Africai *curialis*ok panaszkodtak, hogy egyeseket a saját testületükből – bár már *flameni* (*flamonium*) vagy papi (*sacerdotium*) tisztséget (*honor*) töltöttek be, vagy sorban betöltötték a tisztségeket (*magistratus*) – arra kényszerítették, hogy az állomások (*mansio*) előljárói (*praepositus*) legyenek, amely feladatot az egyes *curiák*ban az alacsonyabb érdemű és rangú emberek szoktak betölteni.⁵¹ Ezért elrendeljük, hogy a fentnevezett tisztségekkel (*honor*) ékesítettek közül senkit se kötelezzenek az említett szolgálatra (*obsequium*), nehogy úgy tűnjön, hogy jogtalanságot követnek el az ítéletünkkel szemben.

Kelt Viminaciumban Constantius és Albinus consulsága idején (335) augusztus 4-én.

12.1.22. Ugyanezen Augustus Euagrius *praefectus praetorió*nak

Mivel a *decuriók*, a *decuriók* fiai és az ő leszármazottaik különböző szolgálatokba (*militia*) menekülnek, elrendeljük, hogy akármilyen hivatalban (*officium*) is szolgáljanak (*militare*), felmentve (*eximere*) a szolgálatból (*militia*) vissza kell állítani őket a *curiájuk*ba, kivéve azokat, akik már a palotánk (*palatium*) hivatalaiban (*officium*) vannak.

Kelt Constantinopolisban Nepotianus és Facundus consulsága idején (336) augusztus 22-én.

⁴⁹ Ti. városi közfeladatainak ellátásával szemben.

⁵⁰ Ti. a császárok.

⁵¹ A rangsorrend egyértelműen kiderül a *decuriók* névsorából, vö. *Dig.* 50.3.

12.1.23. Imperator Constantius Augustus Iulianusnak

Jóllehet azokat, akiket már a harmadik rendelet (*edictum*) hívott, és mégsem akartak válaszolni, a törvények (*lex*) szigora a *curiák* tagjainak sorába kötelezi, mégis jónak láttuk, hogy emberségesebben járjunk el, és rendelettel (*edictum*) figyelmeztessük őket, hogy 30 napon belül jelenjenek meg. Ha pedig eddig a határidőig nem jelennek meg, és képviselőjüket sem küldik el a bíróságra, hogy ő távollétük jogos indokairól beszámoljon, akkor a róluk hozott ítélet (*sententia*) minden késlekedés nélkül lépjen érvénybe!

Kelt Antiochiában Ursus és Polemius consulsága idején (338) október 11-én.

12.1.24.⁵² Ugyanezen Augustus Aconius
Catullinusnak, Africa *vicarius*ának

Mindenkinek, aki elmenekülve a *curiák* szolgálata (*obsequium*) elől koholt méltóságokat (*dignitas*) szerzett, 30 font ezüstöt kell fizetnie, még akkor is, ha a hamis méltóság (*honor*) reménye szedte rá őket.

Megkapták Karthágóban Ursus és Polemius consulsága idején (338) december 12-én.

12.1.25. Ugyanezen Augustus

Mivel kétségtelen, hogy vásárolt méltóságok (*dignitas*) ürügyén elnéptelenedtek a *curiák*, jónak láttuk, hogy mindenki, aki protekcióval (*suffragium*) jutott méltóságok (*dignitas*) jelvényeihez (*insigne*), a méltatlanul szerzett tisztség (*honor*) ragyogásától megfosztva lássa el a szokásos polgári közfeladatokat (*civile munus*). Azt akarjuk azonban, hogy maradjanak meg

⁵² Ehhez tartozik a *CTh.* 6.22.2.

tisztán és sértetlenül azoknak a méltóságai (*dignitas*), akiket a tartományok ítélete választott meg⁵³ a *legatusi* hivatalba (*officium*), vagy akik tisztes tanúságtételekre (*testimonium*) támaszkodva érdemelték ki az ilyen méltóságok (*dignitas*) kiváltságait (*privilegium*) és jelvényeit (*insigne*).⁵⁴

Kelt Emesában Ursus és Polemius consulsága idején (338) október 28-án.

12.1.26. Imperator Constantius Augustus
és Imperator Constans Augustus
Catullinusnak, Africa *vicarius*ának

Mindenkit kötelezz a polgári terhek (*onus civicum*) vállalására, aki tiszteletbeli volt *comes* – bármilyen rendű is –, tiszteletbeli volt helytartó (*praeses*), tiszteletbeli volt *rationalis*, tiszteletbeli volt *magister studiorum* vagy tiszteletbeli volt *perfectissimus*, és az ő gyermekeiket is, mivel inkább hazájuk (*patria*) tisztségeire (*honor*) vagy tisztségviselésére (*magistratus*) kellett volna költeniük azt, amit a tisztségek (*honor*) megcsúfolására fordítottak!⁵⁵

Kelt Ursus és Polemius consulsága idején (338) november 1-jén.

12.1.27. Ugyanezen Augustusok:
Üdvözlégy, igen kedves Celsinusunk!

Panaszkodtál, hogy az igen fényes Karthágó *senatusa* kis létszámú, és a *curialisok* nagyon kevesen vannak, mivel mindannyian ki nem érdemelt méltóságok (*dignitas*) jelvényeit (*infula*) vásárolják meg családi vagyonuk

⁵³ Vö. *CTb.* 12.12.

⁵⁴ A ténylegesen és személyesen viselt tisztségek, címek mellett, úgy tűnik, a tiszteletbeli, nem tényleges címeknek két fokozata van: amit érdemtelenül, és amit jogosan viselnek.

⁵⁵ Ti. a fenti személyek a mentességet biztosító hivatalok tényleges ellátása nélkül jutottak pozícióikba, ráadásul erre még költöttek is.

(*familiaris res*) alávaló eltékozlásával.⁵⁶ Az ilyesfajta férfiak tehát kötelesek ellátni a polgári közfeladatokat (*civicum munus*), miután megfosztották őket koholt tisztségeiktől (*honor*), bármilyeneket is szereztek. Ezt egész Africában lelkiismeretesen be kell tartani.

Kelt Treviriben Constantius Augustus második és Constans Augustus consulsága idején (339) január 8-án.

12.1.28. Ugyanezen Augustusok Anatoliusnak, Asia *vicarius*ának

A császári rendeletek (*constitutio*)⁵⁷ világosan előírják, hogy (a tisztségekre és a közfeladatokra) történő jelölések (*nominatio*) március 1-jén legyenek, hogy a fényes tisztségek (*honor*) és a közfeladatok (*munus*) betöltését a lehető legkorábban elkezdjék.⁵⁸ *És a többi.*

Kelt Constantius Augustus második és Constans Augustus consulsága idején (339) november 26-án.

12.1.29.⁵⁹ Ugyanezen Augustusok a cirtaiak constantinusi városa (*civitas*) tanácsának (*ordo*)

Méltóságod (*gravitas*) gondoskodjon róla, hogy a szökevény tisztségviselők (*magistratus*)⁶⁰ a helyzetüknek megfelelő kötelességeiket (*necessitas*)

⁵⁶ A *curialis*ok családi vagyona az államnak is fontos, az ezekre támaszkodó feladatellátás miatt, így fontos a pazarlás visszaszorítása, különösen akkor, ha ezzel mentességet biztosító pozíció elnyerése a cél.

⁵⁷ Nem maradtak ránk.

⁵⁸ Pharr szerint tavasszal (*primum tempus*, francia *printemps*), valójában a *primo tempore*, *primo quoque tempore* kifejezés a fenti értelemben szerepel pl. a *lex Irnitana*ban is, ahol szintén semmi sem indokolja a tavasz feltételezését.

⁵⁹ = *Cod.* 10.32.20, ahol a vége hiányzik.

⁶⁰ Ti. akiket kineveztek egy tisztségre, de nem voltak hajlandók azt ellátni, és inkább elmenekültek, vö. *CTb.* 12.1.16.

ellássák, és hogy kötelezzék őket, hogy tüstént visszaadják és megfizessék azokat a költségeket, amelyeket a város (*civitas*) helyettük megelőlegezett! Majd állhatatosan gondoskodjon arról, hogy *curiája* elhagyásával senki se jusson a *senatori* rendbe (*ordo*), csak ha a városi tisztségekkel (*civicus honor*) az összes feladatát (*functio*) már teljesítette!

Kelt Naissusban Acindynus és Proculus consulsága idején (340) január 19-én.

12.1.30.⁶¹ Ugyanezen Augustusok Nemesianus *comes*nek

Valamennyi város (*civitas*) *curialis*ainak semmilyen feladatot (*inquietudo*) sem kell ellátniuk a mi (császári) magánvagyonunkkal (*res privata*) kapcsolatban,⁶² és ilyesfajta terhekkel (*onus*) még soron kívül sem terhelhetők, mivel elegendő, ha a városok (*civitas*) közfeladatait (*munus*) megfelelően ellátják. *És a többi.*

Kelt Bessában Acindynus és Proculus consulsága idején (340) augusztus 12-én.

12.1.31.⁶³ Ugyanezen Augustusok Catullinus *praefectus praetorió*nak

Senki se szolgáljon (*militare*) hivatalban (*officium*) a jegyzők (*tabularius*), az írnokok (*scriba*) és a *decuri*ók vagy az ő fiaik közül, hanem minden hivatalból (*officium*) – még ha a mi palotánkban (*palatium*) szolgálnak (*militare*) is – kerítsék elő, vigyék vissza, és tüstént a városi *curiá*knak és kötelességeknek (*officium*) szolgáltassák vissza őket, kivéve, ha már öt évet leszolgáltak!

Kelt Lauriacumban Marcellinus és Probinus consulsága idején (341) június 24-én.

⁶¹ = *Cod.* 10.32.21.

⁶² Vö. *CTh.* 21.1.33.

⁶³ = *Cod.* 10.71.1, *CTh.* 8.2.1.

12.1.32. Ugyanezen Augustusok Hilarianusnak

A katonák (*militaris*)⁶⁴ azon fiait, akikről azt mondják, hogy alkalmatlannok a fegyverforgatásra, azonnal át kell adni a *curiáknak*. Káros ugyanis az állam (*res publica*)⁶⁵ számára, ha a *curiák* az emberhiány miatt meggyengülnek.

Kelt Marcellinus és Probinus consulsága idején (341) augusztus 17-én.

12.1.33. Ugyanezen Augustusok Rufinus *comes Orientis*nek

Mivel magasztosságod (*sublimitas*) azt jelentette, hogy sokan elhagyva kötelességeiket (*officium*) azon mesterkednek, hogy a mi (császári) magánvagyonunk (*res privata*) *colonusainak*⁶⁶ jogán kiváltságokra (*privilegium*) törekedve elkerüljék a *curialisok* közé történő jelölést (*nominatio*), elrendeljük, hogy az, akinek 25 *iugerumnál* nagyobb magánbirtoka van,⁶⁷ és a mi (császári) magánvagyonunkból (*res privata*) ennél nagyobb területet művel és igazgat személyesen, az kiváltságaiba (*privilegium*), származásába (*origo*) vagy bármiféle egyéb mentességébe (*excusatio*) vetett minden hiú reményétől megfosztva a *curia* közösségébe kerüljön vissza. Hasonlóan azt is a *curiába* kell visszarendelni, akinek kevesebb, mint 25 *iugerumnyi* birtoka van, és a mi vagyonunkból (*res nostrae*) keveset vagy kevesebbet⁶⁸ használ földművelésre. De mindez minden csalárdtság nélkül legyen, azaz ha valaki színlelt eladással csökkentti a törvényben előírt vagyonát, akkor mindent, ami a színlelt eladással máshoz került, a kincstárunk (*fiscus*) számára el kell kobozni. S ez a büntetés sújtja azokat is, akik egy csalárd

⁶⁴ *Militaris* mindenki lehet, aki szolgál, a következők (pl. fegyverforgatás) alapján itt kifejezetten a katonák.

⁶⁵ Itt a *res publica* valószínűleg inkább az állam, nem pedig város, pl. a *curiák* többszáma miatt.

⁶⁶ A császári birtokok *colonusainak* különleges helyzete volt.

⁶⁷ Úgy tűnik, a 25 *iugerum* a minimumvagyon a *curialis* státuszhoz.

⁶⁸ Más olvasat szerint: ugyanennyit vagy kevesebbet.

kérvény beadásával egyedi leiratot (*speciale rescriptum*)⁶⁹ eszközölnék ki e rendelkezés kijátszására.

Kelt Antiochiában Constantius Augustus harmadik és Constans Augustus második consulsága idején (342) április 5-én.

12.1.34. Ugyanezen Augustusok
Auxentiusnak, Augustamnica
helytartójának (*praeses*)

Előrelátásod (*prudentia*) törvényünk (*lex*)⁷⁰ értelmében gondoskodjon róla, hogy azok, akik annak ellenére, hogy *curialis* közfeladatokra (*munus*) kötelezettek, tiszteletbeli méltóságokat (*dignitas*) élveznek, e védelem (*patrocinium*) megvonásával a közfeladatokat (*publica utilitas*) elvállalják és ellássák!

Kelt Antiochiában Constantius Augustus harmadik és Constans Augustus második consulsága idején (342) április 8-án.

12.1.35.⁷¹ Ugyanezen Augustusok
Leontius *praefectus praetorió*nak

A törvény (*lex*) megismétlésével elrendeljük, hogy a *veteranusok* fiai, amennyiben 16 éves koruk után nem tudják a szolgálat (*militia*) terheit (*munus*) vállalni, vagy alkalmatlanok a fegyverviselésre, a *curiák*ba tartozzanak.

Kelt Hierapolisban Placidus és Romulus consulsága idején (343) június 27-én.

⁶⁹ Azaz személyre szóló felmentést.

⁷⁰ Vö. pl. *CTh.* 12.1.26; 12.1.36; 12.1.41–42, 44.

⁷¹ = *CTh.* 7.22.4.

12.1.36.⁷² Ugyanezen Augustusok Titianusnak

Az összes olyan tiszteletbeli volt *comes* és helytartó (*praeses*), aki protekcióval (*suffragium*) jutott méltóságába (*dignitas*), maradjon a polgári terhekre (*civile onus*) és közfeladatokra (*munus*) kötelezve; de tartsák meg a *plebeius* adózási beosztást (*capitatio*) is, nehogy a köz érdekei sérüljenek a protekciókkal (*suffragium*) történő titkos mesterkedések révén! Azokat azonban mégis mentesíteni kell a fenti terhek (*onus*) alól, akik a birodalom igazgatásában (*administratio*) vagy állami követjárásokban (*legatio*) tevékenykednek, azzal a feltétellel, hogy ha valaki a törvényünk (*lex*) tiltása ellen mégis könyörögne,⁷³ annak birtokát (*patrimonium*) el kell kobozni a kincstárunk (*fiscus*) számára.

Kelt Treviriben Placidus és Romulus consulsága idején (343) június 30-án.

12.1.37. Ugyanezen Augustusok Placidus *praefectus praetorió*nak

Biztosítva lett,⁷⁴ hogy a *decuriók* leszármazottai, akik szolgálatra (*militia*) jelentkeztek, bármilyen hosszú ideje (*stipendium*) is szolgálnak, a szolgálati idejük semmiféle kiváltsága (*praerogativa*) alapján se nyerjenek felmentést (*absolvere*),⁷⁵ hanem adják át őket azoknak a városi tanácsoknak (*ordo*), amelyeket elhagytak. Így kell eljárni a mészégetőkkel, a fegyverkészítőkkel és az ezüstművesekkel is,⁷⁶ hogy aki csak a fentiek közül hivatalokra (*officium*)⁷⁷ vagy polgári közfeladatokra (*munus civile*) kötelezett, az a *curiába*

⁷² = *Cod.* 10.64.5 jóval rövidebb.

⁷³ Azaz a császárhoz fordulna külön kérvénnyel.

⁷⁴ Vö. *CTb.* 12.1.10 és 13.

⁷⁵ Ti. a *curialis* terhek alól.

⁷⁶ Az állami szempontból jelentős szakmák művelői nem változtathatták meg szabadon a foglalkozásukat, ahogy a *curialis* státusz is öröklődött.

⁷⁷ Itt nem egyértelmű a különbség az *officium* hivatal és kötelesség, kötelezettség, esetleg foglalkozás jelentése között.

visszahelyezve még egy leirat (*rescriptum*) kieszközlése révén⁷⁸ se mentesülhessen (*liberare*).

Kelt Leontius és Sallustius consulsága idején (344) május 28-án.

12.1.38. Ugyanezen Augustusok Anatolius *praefectus praetorió*nak

Mivel egyesek a *curiájukat* elhagyva a *domesticusok* vagy a *protectorok* testületéhez csatlakoztak, vagy *scholákban*⁷⁹ való szolgálatra (*militia*) jelentkeztek, vagy a palota hivatalaihoz (*officium palatinum*) csatlakoztak, elrendeljük, hogy e tévedést gyökerestül megszüntetve mindannyiukat vissza kell hívni a *curiájukba*. Hogy mégse tűnjön úgy, hogy szolgálatuk időtartamát figyelmen kívül hagyjuk, azok, akik fegyveresen szolgálnak (*militiae munus*) a *comitatensis* alakulatokban,⁸⁰ csak akkor adassanak vissza a *curiájuknak*, ha még nem szolgáltak öt évet (*stipendium*), és nem vettek részt csatában az állam védelmében. Azok is, akik a palotában (*palatium*) nyertek méltóságot (*dignitas*), amennyiben *curialis* származásúak (*origo*), minden védelemről megfosztva állíttassanak vissza a városi szolgálatokba (*oppidaneum officium*), amennyiben ennél kevesebb évig szolgáltak. Elrendeljük, hogy erről értesítsék a lovasság és a gyalogság főparancsnokát (*magister equitum ac peditum*), a *vir clarissimus comes domesticorumot*, nemkülönben a *comes sacrarum largitionumot*, a *magister officiorumot* és a *magister castrensist*, akik alá ezek mindannyian tartoznak, hogy előrelátásod gondoskodásával és mindegyikükről való írásos jelentésével mindannyian a saját helyzetüknek visszaadassanak.

Kelt Caesenában Constantius Augustus negyedik és Constans Augustus harmadik consulsága idején (346) május 23-án.

⁷⁸ Ti. egyéni, személyre szóló mentesség.

⁷⁹ A különböző szolgálatok nagyobb egységei.

⁸⁰ Gyorsan mozgó, nagy harcértéket képviselő, a birodalom belsejében elhelyezkedő csapatok.

12.1.39. Ugyanezen Augustusok
Anatolius *praefectus praetorió*nak

Elrendeljük, hogy mindig szem előtt kell tartani, hogy az összes *primarius*-nak⁸¹ és *curialis*nak engedelmeskednie kell a helytartók (*iudex*) utasításainak, kivéve a testi fenytést (*iniuria corporis*), mivel ez még a rabszolgák esetében is rút és gyalázatos dolog. Ezért őszinteséged (*sinceritas*) gyakori intéssel és buzdítással ösztönözze mind a *curiák primariusait*, mind azokat, akik tisztséget (*magistratus*) viselnek vagy viseltek, hogy készségesen fogadják ezeket az utasításokat, mivel egyáltalán nem kell tartaniuk a testi fenytéstől!

Kelt Antiochiában Limenius és Catullinus consulsága idején (349) április 1-jén.

12.1.40. Ugyanezen Augustus⁸²
Taurus *praefectus praetorió*nak

Sok *curialis* a szolgálat (*militia*) puszta nevéhez menekült,⁸³ és olyan rafináltan intézi az ügyeit, hogy sem a szolgálati feladatokat (*munia militaria*), sem a városi terheket (*onus oppidaneum*) nem látja el. Mindannyian kerüljenek vissza városukhoz (*civitas*), mivel sem a szolgálatban (*militia*) megszerzett méltóság (*dignitas*) puszta neve nem biztosít előjogot (*praerogativa*), sem a szolgálati éveik (*stipendium*) száma nem segít nekik (*suffragare*)!

Kelt Ravennában Constantius Augustus hatodik és Constans Augustus második consulsága idején (353) július 21-én.

⁸¹ Vö. *primates, principales*.

⁸² Ti. Constantius.

⁸³ Azaz valójában nem látják el a mentességet adó szolgálatot, csak tiszteletbeli címeket viselnek stb.

12.1.41. Ugyanezen Augustus a karthágóiak tanácsának (*ordo*)

Minden tiszteletbeli volt *comes*, tiszteletbeli volt helytartó (*praeses*) és a többiek, akik a méltóságok (*dignitas*) tényleges ellátása nélkül kaptak tiszteletbeli kinevezést (*codicillus honorarius*), ha kiderül róluk, hogy a ti testületetekben (*consortium*) vannak, maradjanak ott, de lássák el az összes terhet (*onus*) és tisztséget (*honor*), amelyet a városi (*municipalis*) helyzet megkíván, ugyanakkor maradjon meg a méltóságuk (*dignitas*) címe (*titulus*), amelyet világos, hogy megkaptak.⁸⁴

Kelt Constantius Augustus hatodik és Constantius második consulsága idején (353) július 23-án.

12.1.42. Ugyanezen Augustus
üdvözli a caesenaiai tanácsát (*ordo*)

Ha valakiről kiderül, hogy a tiszteletbeli volt helytartói (*praeses*) vagy a *perfectissimus* méltóságba jutott, akkor maradjon meg a méltósága (*dignitas*), amelyet protekcióval (*suffragium*) szerzett, de nem kevésbé maradjon saját tanácsának (*ordo*) közösségében, lássa el a *curialis* kötelezettségeket (*officium*) és kötelezzék a városi közfeladatok (*municipale munus*) ellátására veletek együtt!

12.1.42.1. Ha pedig valaki a *clarissimus* méltóság (*dignitas*) jelvényeit (*infula*) nyerte el, de kérelem beadásával nem nyert felmentést a számára kijelölt közfeladat (*munus*) alól, akkor ő az elnyert méltóság (*dignitas*) gyümölcsét veszítse el!

12.1.42.2. És mindannyian, akik különböző hivatalok révén (*officium*) jelentkeztek szolgálatra (*militia*), ha *curialis*soktól származnak (*origo*),

⁸⁴ Ti. a méltóságot.

esküjük (*sacramentum*) alól feloldva a ti társaságotokba (ti. a *curialisok* közé) tartozzanak!

Kelt Mediolanumban Constantius Augustus betedik és Constantius Caesar harmadik consulsága idején (354) május 22-én.

12.1.43. Ugyanezen Augustus Taurus *praefectus praetorió*nak

Biztosítva van, hogy a *decuriók* és a *decuriók* fiai ne játszhassák ki a *curiák* érdekeit, még akkor sem, ha igaz elhatározással⁸⁵ álltak szolgálatba (*militia*). Ha azonban csak azért menekültek a szolgálati (*militia*) eskühöz (*sacramentum*), hogy a város érdekében végzett kötelezettséget (*obsequium*) megtagadják, akkor e hazug bűn könnyen megakadályozható. Értésültünk arról ugyanis, hogy a fentnevezettek közül igen sokan jelentkeztek szolgálatra (*militia*), és protekcióhoz (*suffragium*) jutottak, hogy rövid idő elteltével tisztességes leszerelésben (*honestamissio*) részesüljenek,⁸⁶ [ezeket tehát mentse fel a szolgálat alól]⁸⁷ és hazájuk (*patria*) közfeladatainak (*munus*) elvégzésére fordítsák buzgó elméjük gondját!

Kelt Mediolanumban Arbitio és Lollianus consulsága idején (355) július 17-én.

12.1.44. Ugyanezen Augustus Martinianusnak, Africa *vicarius*ának

Aki a palotában (*palatium*) protekció (*suffragium*) révén *perfectissimus* vagy *comes* lett, azt meg nem érdemelt tisztisége (*honor*) méltóságától (*dignitas*) fosszák meg, és ha felfedezik, hogy nyugalmazottként (*otiosus*) él abban

⁸⁵ Azaz nem pusztán *curialis* terheik elkerülése végett.

⁸⁶ De valójában tényleges szolgálattal ezt nem érdemelték ki, vö. *CTh.* 12.1.45.

⁸⁷ Értelmi kiegészítés a kiadók részéről: *solvantur igitur militia.*

a tartományban (*provincia*), amelynek a közfeladatait (*munia*) el akarta kerülni, vessék alá a megfelelő kötelezettségeknek (*obsequium*)!

Kelt Sirmiumban Datianus és Cerealis consulsága idején (358) május 22-én.

12.1.45. Ugyanezen Augustus
Martinianusnak, Africa *vicarius*ának

Azt mondják, hogy igen sokan, kevésre tartva nemzetségük (*genus*) és származásuk (*origo*) kötelekeit, városi közfeladataikat (*munia oppidanea*) becstelenül hátrahagyva a szolgálatba (*militia*) menekülnek. Ezért elrendeljük, hogy nemcsak azokat, akik még most is szolgálnak (*militia*), hanem a *veteranus*okat is fel kell szólítani, hogy az illetékes helytartónál (*iudex*) nyújtsák be kérvényeiket – méltányos ugyanis, hogy senki se védekezzen a tisztos leszerelés (*honesta missio*) pusztá nevével⁸⁸ –, hogy ha akár még most is szolgálnak, akár már a nyugalmat (*otium*) élvezik, kapják őket vissza a *curiák*, ha bebizonyították, hogy hozzájuk tartoznak. Azt akarjuk, hogy a *veteranus*októl elvegyék a kicsalt leveleket,⁸⁹ elrendelve, hogy vissza kell adni a *curiák*knak azokat, akikről bebizonyosodott, hogy odatartoznak.

Kelt Sirmiumban Datianus és Cerealis consulsága idején (358) június 22-én.

12.1.46. Ugyanezen Augustus
Martinianusnak, Africa *vicarius*ának

Elrendeljük, hogy a tartományi főpapot (*sacerdos provinciae*) csak az ügyvédek (*advocatus*) közül és az ő testületükből (*consortium*) lehet kinevezni. Senki se gondolja azonban, hogy úgy szabjuk feltételként az ügyvédi

⁸⁸ Azaz a tényeket is vizsgálják, egy pusztá – adott esetben protekció révén szerzett, a tényleges szolgálati időt nem tükröző – igazoló irat nem elég.

⁸⁹ Ti. leszerelést stb. igazoló iratokat.

státuszt (*advocatio*) a papi tisztség betöltéséhez, hogy attól a városi közfeladatok (*munus oppidaneum*) ellátását (*functio*) elválasztjuk, mivel a bírósági ügyvivőknek (*patronus forensium quaestionum*) semmilyen jogok sem biztosítanak mentességet (*vacatio*) a polgári közfeladatok (*civile munus*) alól! Nem engedjük tehát, hogy egy ügyvéd (*advocatus*) felmentést (*excusare*) kapjon abból a *curiából*, ahova tartozik, ha polgárként (*civico nomine*) vagy letelepült lakosként (*incolatus vinculo*) köteles a város szükségleteit (*necessitas oppidanea*) szolgálni. Elrendeljük, hogy akik más helytartók (*iudex*) előtt⁹⁰ foglalkoznak a peres ügyek előadásával, azok is kötelesek ellátni a (fő)papi tisztséget (*sacerdotium*), de úgy, hogy abban a tartományban (*provincia*) kell az ilyenfajta tisztségeket (*honor*) gyakorolniuk, ahol a *curialis* feladatokat is el kell látniuk.

Kelt Mursában Datianus és Cerealis consulsága idején (358) június 27-én.

12.1.47. Ugyanezen Augustus⁹¹

A városi tanácsokról (*ordo*) gondoskodva már régen elrendeltük,⁹² hogy a tanács (*ordo*) méltósága (*dignitas*) védett legyen a testi fenyegetéstől. Törvények által meghatározott mértéket szabtuk az ítéleteknek. Ezért elrendeljük, hogy ha egy helytartó (*iudex*) akár az ítéletek kiszabásában, akár a testi fenyegetésekben egy *curialisszal* szemben áthágja a megengedett mértéket, akkor ő 5 font aranyat, a hivatala (*officium*) pedig 10 font aranyat fizessen a kincstárnak (*fiscus*).⁹³

Kelt Eusebius és Hypatius consulsága idején (359) június 14-én.

Magyarázat: A *curialisok* elítélése során bizonyos mértéket kell tartaniuk a helytartóknak (*iudex*), hogy ne merészeljenek a *curialisok* testével

⁹⁰ Ti. nem a saját helytartójuknál, azaz más tartományban, mint ahova *curialisként* tartoznának.

⁹¹ Egyes kéziratokban szerepel a címzett is: Caecilianus *praefectus praetorio*.

⁹² Vö. *CTh.* 12.1.39.

⁹³ A hivatal azért, mert megakadályozhatták volna, lásd lent!